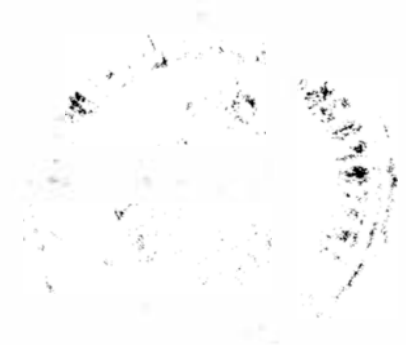

ИИ
41 408

I

КРИЗА ИКОНОПОШТОВАЊА

1.

Поштовање икона у Православној Цркви важна је компонента црквености и једна од битних карактеристика побожности њених верника. То се односи како на храм, побожност везану за литургијско учешће, тако и за приватну побожност у дому. Икона је овде саставни део молитвености уопште.

Кад православни верник дође у храм на богослужење он најпре треба да иде према икони постављеној на налоњу у средини храма, која се у току године саобразно наступајућим црквеним празницима мења, крсти се и целива је, а потом приступа иконама пред олтаром на иконостасу и побожно им се клања. Свештеник такође при уласку у храм целива иконе, а пред почетак Св. литургије, према пропису служебника, чита нарочите молитве пред иконама Христа и Богородице, што, том официјелношћу, истиче нарочити значај иконопоштовања. У току самог богослужења, што ћемо касније по-дробније видети, иконе играју веома важну улогу, подупиру свети ток молитвености и концентришу пожњу присутних на небеску цркву.

Али не само у оквиру храма него и у дому треба да се интензивно практикује ово поштовање. У сваком истински православном дому, на одређеном месту, по правилу на источној страни просторије, стоје иконе. Поред славске иконе често се налазе и друге, најчешће Христа и Богородице, што образује мали домаћи иконостас и такорећи копију храма у дому чинећи га у извесном смислу „малом црквом“. Неговање култа домаће иконе у Српском народу, историјски узев, јако је развијено, што је, као карактеристика народне побожности, дошло до јаког израза у уметничким пројекцијама и творевинама из народног живота. Писци и сликари, који су у својим радовима дочаравали српски православни дом и његову атмосферу,

нису могли пренебрећи улогу и значај иконе у њему (Шантић, Лазаревић, Ранковић и др.). Ово, поред осталог, сведочи о дубокој укорањености и привржености Српског народа православној вери.

Икона у храму и дому јесте нешто (касније ћемо подробније видети шта је то) небеско у сфери земаљскога. Она ту доприноси (што је сврха и читаве молитвености и богослужбености) да се једно емпиријско битисање, понекад јако сиво и религијски отуђено, одухови и тиме припомогне отварању онога прозора који је постављен између земаљског и небеског света, кроз који небески становници могу да гледају у нашу стварност и ми у њихову. Ту се небески ликови, праслике (Првообрази, архетипи), откривају и дводимензијално отискују у слици, ступајући, преко овог феномена, у везу са верујућима, утичући на њих и узносећи их у своје етичке и идејне висине. Иконе су тиме, као што видимо, нешто битно и неодвојиво од побожности литургијске функционалности.

2.

Иконопоштовање, међутим, није, ни теоретски ни практично, у правој мери и интензитету, заступљено код осталих хришћанских конфесија, што већ, самим тим, релативизира иконику апсолутност у општехришћанским размерама и, кроз прожимања и негативне утицаје, доприноси кризи иконопоштовања и у самом православљу. Негативни утицај инославља на православље овде је можда највиднији и најпогубнији. Протестанти, у свим својим конфесионалним варијантама и дериватима, просто одбијају сваки религиозни значај иконе и она је код њих, на основу једне погрешне теолошке духовности, уклоњена из молитвености и богослужења. Они су у том погледу, као и у многим другом, подлегли старим иконолошко-дагматским заблудама. Слично је и у англиканству, које, иначе, има доста ортодоксних црта. У римокатоличком, пак, поштовању иконе, које је на први поглед блиско православљу (нарочито по својој формалној заступљености и употребљивости), у први план стоји њена етичко-педагошка вредност, илустрација свештеног збивања и лика, док се њено религиозно-догматско биће и смисао исцрпљује, углавном, симболиком односа између слике и праслике у икони, чиме је, под утицајем ренесансног сликарства и других каснијих културно-уметничких струјања, отворен пут разним произвољностима и импровизацијама, понекад и правом кичу, у иконографији, срачуна-том, пре свега, на постизање естетског ефекта, чулне сензације, и тиме се налази у опасном процесу отступања од иконишке аутентичности, догматске истинитости.

Може се, стога, у иконопоштовању, са свим оним што тај појам садржи у себи, видети битна специфичност православља уопште, квинтесенца његових теоретских погледа и религијске праксе, што ће, нема сумње, играти важну улогу за схватање, разумевање и прихватање православља као истините вере унутар пометених или отпалих хришћанских деноминација. Православно хришћанство тре-

ба да сачува иконопоштовање поред осталог и зато да би се они који су га изгубили или затамнили могли вратити изворној ортодоксији.

3.

Али, нажалост, иконопоштовање ни у самом православљу није увек било на истој висини и у истој јачини. Оно, као и цео религијски живот, стално осцилира, има своје успоне и падове, цветања и спарушавања, кризе. Данас је, очигледна, једна од његових дубљих криза. Икона се, у своме мистичко-метафизичком значењу, не разуме, пренебрегава, чак и ниподаштава. Ово се не односи само на отпале, некад формално верујуће а сад стварно неверујуће појединце, практичне или идејне атеисте, него, доста често, и на вернике (који, бар, себе таквим сматрају), који долазе у храм и држе се, на неки начин, вере. Има таквих за које је иконопоштовање нижи, примитивнији облик религиозности, док су они, тобоже, у том погледу компликованији, припадају категоријама веће верске спиритуалности. Такви и кад дођу у храм (што иначе није тако чест случај) не приступају иконама, већ покушавају да тамо нађу неке друге, њима адекватније, садржаје и ефекте. Данас нису ретки православни домови у којима је икона ишчезла. Свете слике се скидају са својих места, отстрањују, понекад (као под грижом савести) предају храму или (као знак спаљене савести) продају за новац. Неки их још држе у својим домовима, али потуљено и скомрачно, индиферентно, по обичајној устаљености, тупој идиосинкразији, где, остављене и заборављене, чекају, можда, час неких будућих озарења. Икона је, чак и у оваквим околностима, жива духовна сила, мерило верске свести и оданости, укор поколебанима и клонулима, подстрек за нова духовна оживљавања. Иконопоштовање је, тако, израз стања верске свести, али, истовремено и фактор њеног буђења.

4.

Поред ових унутрашњих духовно-верских слабости и оних означених у инославном окружењу православља, на кризу иконопоштовања данас утичу и неки други сасвим конкретни, веома агресивни, антииконички фактори. Навешћемо следеће:

а. Материјалистички дух времена, чија је философска преокупација рационализам, нема (не може имати) разумевања за прави смисао иконе. Тај дух, понесен успесима ума и знања, технике, пориче ирационалну суштину иконе: она је за такве појмове знак непросвећености и сујеверја или, у најбољем случају, архаично сликарство, које може имати само чар прошлости, лишено сваког светог ореола.

б. Секте, чија је основна карактеристика откинутост од православља као аутохтоног хришћанства, формално војују против икона на један перфидни, понекад и брутални, али доста ефикасни начин, јер има верника, који због необавештености и слабог црквеног образовања, подлежу њиховим вештим, премда увек плитким и ба-

налним, антииконичким исхитреностима. Секте, као и стари иконоборци, настоје да своје негативство теолошки заснују. Узимајући Библију за своје пропагандно полазиште, сектанти, поричући Цркву и свештено предање и тиме оставши лишени благодати Св. Духа, злоупотребљавају ову свету књигу у антибиблијске сврхе. Добија се утисак, због махнитости такве пропаганде, да је иконоломство (љута борба против икона) основна страст читавог сектанства.

в. Естетика и историја уметности, које се као науке о сликарству у последње време више посвећују иконографији, доприносе, поред неких позитивних домета и достигнућа, свесно или несвесно, савременом иконокластичком разлагању, нарочито у интелектуалним круговима. Те науке, својим профаним критеријумима и методама, чине да се сакрално чудо иконе сведе на обичну уметничку категорију. Под њиховим утицајем многе се свете слике уклањају из храмова и других молитвено-освећених места и, са образложењем чувања и заштите, полажу у музеје, што са гледишта црквене догматике и пастирске бриге представља грубу бласфемiju. (ОвOME, свакако из незнања, подлежу и неки црквени људи, који да не би изостали, и сами устројавају такве музеје и изложбе).

г. Савремена секуларизација, са својим основним нагласком на земаљском уживању, води такође својеврсном иконоборству и супротставља се оним стварностима на које иконе упечатљиво указују. Икона је свакако једна антиутилитаристичка и противуживачка моћ. Одбацујући све што спречава задовољење грешних телесних порива, заточници (у ствари: заточеници) овог животног правца, по самој логици свога настројења, одбацују и иконе.

5. Треба напоменути да и црквена теологија, због недовољне ангажованости у овој ствари, сноси део кривице за савремену кризу иконопоштовања. Она, наиме, није успела да нове генерације верника иконички упуту и просвети и да супротне утицаје сузбије. Животворна црквена истина о иконама стоји, у многOME, скривена у догматским складиштима, као у неким трезорима, неприступачна савременим људима. Незнање и верска непросвећеност широких народних маса пружају погодно тле за негативску агресију. Зато је теологија данас позвана да, стојећи у жаришту црквене мисије, поново, према новонасталој ситуацији, истину о иконама протумачи неупућеном свету. Криза за Цркву није критичност, него, самим својим притиском, позив на нову делатност. Многи црквени успеси и достигнућа настали су из кризних околности. Неки знаци такве делатности на подручју теологије иконе већ постоје. У руској теологији запажени су радови Леонида Успенског, који, осетивши дубоко и болно сву сотериолошку опасност ниподаштавања светости иконе, кроз бројне студије и чланке, пледира за њену свештену рехабилитацију. Међу новијим грчким теолозима иконе истиче се Фотије Кондоглу. Талас литургијске обнове, који се у последње време шири по целом хришћанству, није могао заобићи ни проблематику иконопоштовања. Поникла су у том оквиру бројна сазнања и осведоче-

ња о иконама. Неки написи код нас о овој теми, иако доста стереотипни и клишетарски, имају значаја по томе што скрећу пажњу на ову појаву. Ново теолошко тумачење иконопоштовања тек је на помолу, али је, баш тиме, живи знак о потреби одговарајуће црквене делатности на овом пољу.

Иако се данас многе зле струје сливају у један нови мутни талас иконоборства (који иде за тим да свет лиши побожног црквеног сведочанства о духовној димензији оностранога у сфери недуховне оностраности, и да православље подрије у самим догматским темељима и тиме доведе у питање његову сотериолошку мисију), он ће се несумњиво и овога пута сломити о нови отпор иконопоштовања. Иконопоштовање је у језгри црквеног народа ипак стално живо. Тај за сада ужи круг чека да се прошири до свеобухватности. Пред иконама у храмовима и домовима горе кандила и чине се молитве. Божји народ препознаје чудо иконе и бива дирнут и покренут тим чудом. Само, наравно, треба знати да иконичко чудотворство није магијско, чаробњачко, него сакраментално, светотајинско, што претпоставља и обухвата не само веру у Бога већ и знање о иконама као знаку те вере и средству којим се Бог служи, слично као и у Речи својој, да се открије људима и спасе их. Теологија иконе мора ићи за тим да преко информације о историји, смислу и деловању иконе поспешити тај процес спасоносног откривења.